

Kur'an Bütünlüğü İçinde Mal ve İnsan İlişkisi

Doç. Dr. Nihat TEMEL*

Özet

Kur'an mala karşı olumsuz bir tavır almamakta ve onun aleyhinde bir hüküm, bir ifade kullanmamaktadır. Kur'an, genel olarak insanın mal ve mülk edinmesine olumlu bakmaktadır. Çünkü mal, dünya ve ahiret hayatının huzur ve saadetinin kazanılması için gerekli olan bir vasıttır. Dünya hayatında normal ve sağlıklı hayat sürdürmek, ancak mal vasıtasıyla mümkün olabilmektedir. Dolayısıyla ahiret hayatı da ancak bu şekilde kazanılabilmektedir. Kur'an'a göre mal, iki hayatı da kazanma aracıdır. Kur'an iyilik ve kötülüğü mal ve servetin doğasında aramak yerine; bireyin servetle olan ilişkisi boyutunda ele almıştır.

Anahtar Kelimeler: Kur'an, mal, mülkiyet, rızık, servet, nimet, helâl, haram.

Abstract

The Qur'an does not advise any negative attitude towards property. It does not state anything negative about possession of property. Generally speaking, it considers having property as something praiseworthy. This is because it regards property to be a means for the attainment of peace and happiness in this world as well as in the hereafter. One can lead a normal and healthy life only if this person has property, i.e., a means of livelihood. Since the life in the hereafter is built on the quality of one's life in this world, it also requires that one has property. The Qur'an considers property as the means to earn both spheres of lives. It assigns the goodness or the evil not to property or wealth per se, but rather to the relation of people to their property.

Key Words: The Qur'an, property, possession, livelihood, wealth, blessing, allowed, prohibited.

---

* Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

Giriş

Kur'ân-ı Kerim'de evrenin bütününün insan için yaratıldığı farklı ifadelerle birçok yerde vurgulanır. **"Yeryüzünde olanların hepsini sizin için yaratan O'dur"**¹ ayetinden hareketle müfessirlerin bir kısmı **"eşyada aslolan ibahedir"**² temel prensibine varmışlardır. Buna göre yasaklığına delil teşkil edecek nitelikte bir hüküm bulunmadıkça kâinatta var olan her nimetten gönül rahatlığıyla faydalanılabilir³. Faydalanma imkânını engelleyip yasaklamaya kimsenin hakkı bulunmamaktadır. Zira Yüce Allah, helâl ve meşru kıldığı bir şeyi haram etme yetkisini Peygamber hariç hiç kimseye vermediğini şu ifadelerle belirtmektedir. **"Ey inananlar Allah'ın size helâl ettiği temiz şeyleri haram kılmayın, hududu aşmayın, doğrusu Allah aşırı gidenleri sevmez. Allah'ın size verdiği rızktan temiz ve helâl olarak yiyin, inandığınız Allah'tan sakının"**⁴.

Kur'ân kâinatta bulunan her şeyin, insanoğlunun faydalanması için yaratıldığını bildirmektedir. İnsan, kâinattaki varlıklardan meşru ölçüler dâhilinde yararlanma ve payına düşeni alma hakkına sahiptir. İnsanın, kâinattaki bu nimetlerden yararlanabilmesi için çalışması, emek harcaması gerekmektedir.

Malın insan hayatında bu derece önemli bir yere sahip olması nedeniyle, bu çalışmamızda Kur'ân'ın mala bakışını, malın Kur'ân bütünlüğü içerisindeki yerini ve insan hayatıyla ilgisini, insanın mala karşı olan istek ve sevgisini ele almak istedik.

Kur'ân ve hadislerin insanın servet ve malla olan ilişkisinin hangi düzlemde gerçekleşmesi gerektiği ile ilgili ortaya koydukları gerçekler, Müslüman bireyin bu alandaki duruşunu belirlemesi açısından önem arz etmektedir. Bu nedenle, mal, servet ve genel anlamda insanın hizmetine sunulan nimetler karşısında takınılması gereken tavır ve bunlardan faydalanırken kabul edilmesi gereken temel ölçüyü belirlemek gerekmektedir.

Kur'ân'ın mal'dan birçok yerde **"hayr"**⁵, **"tayyibat"**⁶ hoş, helâl, temiz ve güzel olan şeyler gibi övücü nitelikteki kavramlarla

¹ Bakara 2/29, Lokman 31/20.

² Reşid Rızâ, *Tefsîrü'l-menâr*, Mektebetü'l-Kahire, Mısır 1954; 1, 247.

³ Kur'ân'da haram olduğuna hükmedilen şeyler için bk: Bakara 2/173; Mâide, 5/390; En'âm, 6/145.

⁴ Mâide, 5.87.88; Ayrıca bk, A'râf, 7/32; En'âm, 6/140; Yûnus, 10/59.

⁵ Bakara, 2/215; Âdiyât, 100/8.

ifade edilmesi, malın aslı itibariyle hayır olduğunu, şerre âlet olmuşsa aslına zıt olarak kullanıldığını gösterir⁷. Bir başka ayette de mala "küyâm" tabir edilir. "Allah'ın geçiminize dayanak 'küyâm' kıldığı mallarınızı aklı ermezlere vermeyin"⁸. Bu da malın birincil derecede gaye olmaması şartıyla iyi bir değer olduğunun kanıtıdır. Zira mal, bireyi ve toplumu zulüm, esaret, sefalet ve yoksulluğa karşı koruyucu nitelikte bir unsurdur. Bu nedenle malın iyi korunması, yerli yerinde, israfa sapmadan kullanılması ve çoğaltılması için gerekli müdahale ve çalışmaların yapılması gerekmektedir⁹. Yine Kur'ân da maldan "fadl" diye bahis geçer ki¹⁰ bu onun bizatihi Allah'ın fadl ve lütfü olduğunu anlatır. "Hac mevsiminde ticaret yaparak Rabbinizden gelecek bir lütuf ve keremi (fadl) aramanızda size herhangi bir günah yoktur"¹¹. Ayrıca ifade edilmesi gereken bir husus, ayette geçen 'fadl' kelimesinden ticaretin kastedildiği konusunda müfessirlerin çoğunluğunun fikir birliği¹² içerisinde olduğudur.

Ticaret, mal-mülk edinme ve zenginlik, ferdin maneviyatla olan bağlarını koparmasına neden olmaması ve ibadete engel teşkil etmemesi şartıyla teşvik edilmiştir. Nitekim Kur'ân'da "Namaz kılındığında yeryüzüne dağılın ve Allah'ın lütfünden (fadl) isteyin. Allah'ı çok zikredin umulur ki kurtuluşa erersiniz"¹³ buyrulmuştur. Ayette geçen (fadl) 'lütuf' ifadesi, ticaret ve dünyevi rızık isteme manasına da kullanılmıştır¹⁴ özellikle bu kavramın seçilmiş olması, mala ve servete verilen değer anlaşılmaması açısından önemlidir.

Servet elde etmek, dünya metanından faydalanmak, insan fitratında var olan bir olgudur. Kur'ân-ı Kerim bu olguyu; "O

⁶ Câsiye, 45/16; Ahkâf, 46/20.

⁷ Beşer, Faruk, *İslâm'da Zenginlik ve Fakirlik Kavramları*, Sehâ Yayınları, İstanbul 1991, s.7.

⁸ Nisâ, 4/5.

⁹ Bkz. Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Câmi'u'l-beyân 'an te'vîli âyi'l-Kur'ân*, Matbaatu İisâ bâbi'l- Halebî, Mısır 1968, IV, 49.

¹⁰ Bakara 2/198.

¹¹ Bakara-2/198.

¹² Fahreddin er-Râzî, *et-Tefsîrû'l-kebîr, (Mefâtihu'l-ğayb)*, Matbaatü'l-behiyye, Mısır 1938, V,187; Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Kurtûbî, *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'ân*, Darü'l-kütübî'l-arabî, Mısır 1967, II, 413; İsmail Hakkı el-Bursevî, *Rûhu'l-beyân*, Eser Yayınları, İstanbul 1969, I, 316; Reşid Rızâ, *Tefsîrû'l-menâr*, II, 230; Ateş, Süleyman, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul 1988, I, 348.

¹³ Cuma, 62/10.

¹⁴ Râzî, *et-Tefsîrû'l-kebîr*, IV, 29.

(insan), mal sevgisine aşırı derecede düşkündür¹⁵ şeklinde ifade etmiştir. Allah Resulü (s.a.v) de aynı konuya işaret ederel **"Âdemoğlunun iki vadi dolusu malı olsa üçüncüsünü ister. Âdemoğlunun karnını ancak toprak doldurur. Tövbe edenin tövbesini Allah kabul eder"**¹⁶ buyurmuş ve ayetle paralel bir yaklaşım sergilemiştir.

Hıristiyanlıkta ise; durum farklı olmuş ve Kur'ân'ın öngördüğü yaklaşımın dışında bir başka bakış açısı temel hareket noktası edinilmiştir. Zira Hıristiyanlıkta mal ve servet mutlak kötü olarak kabul edilmiştir. Bunu anlamak için elde mevcut İncil metnine göz atmak yeterli olacaktır. Zira İncil'de insanın servet ve mala karşı oldukça meşafeli durması gerektiği ile ilgili birçok pasaj bulunmaktadır¹⁷. Hıristiyanlığın kutsal kitabında kötülük, insanın servet ve malla olan olumsuz ilişkileri üzerine değil, mutlak anlamda servet ve mala atfedilmiştir. Başka bir ifadeyle, insanın servet ve malla olan ilişkisi ne düzeyde olursa olsun yine de servet ve mal sahibi olmak kötü olarak kabul edilmiştir¹⁸.

Ortaçağ sonrası dönemde Batıda egemen olan ve diğer bölge ve kültürlerle de etki eden kapitalist anlayışta ise sermaye birikimi ve kâr esas olduğundan, bu çerçevede her şey metalaştırılmış, mal adeta kutsanarak, serveti elde etmede mutlak hürriyet ilkesi getirilmiştir. Sermaye toplumsal sistemin bir unsuru iken, sistemin tümü haline gelmiştir¹⁹.

İslam dini ise fitrat dini olduğundan, insanda tabii olarak var olan mala karşı arzu içerisinde olma duygusunu ne köreltip yok etmeyi ve nede ona mutlak hürriyet tanımayı kabul etmiştir. Kur'ân'ın iyilik ve kötülüğü mal ve servetin doğasında aramak yerine, bireyin servetle olan ilişkisi boyutunda ele alması ve konuya bir izafilik kazandırması²⁰ bunun açık bir göstergesidir. Allah Resulünün(s.a.v) şu hadisleri de bu görüşü destekler mahiyettedir. **"Dinara kul olana lanet olsun! Dirheme kul**

¹⁵ Âdiyât, 100/8.

¹⁶ Buhârî, Rikâk, 10; Müslim, Zekât, 116.

¹⁷ Markos, 10/23-28.

¹⁸ Demir, Şehmuz, "Kur'ân Bütünlüğü İçinde İnsanın Servet ve Mal Karşısındaki Konumu", *Ekev Akademi Dergisi*, yıl:6, sayı:10,s.148.

¹⁹ Çelik, Ömer, "İnsanın Modern Kimliği", *Bilgi ve Hikmet Dergisi*, İstanbul 1993/2, s.54-56.

²⁰ Aydın, Mustafa "Dinin Dünyevileşme Sorunu ve Protestanlık" *Bilgi ve Hikmet Dergisi*, İstanbul 1993/2, s.54-56.

olana lanet olsun!"²¹ "İki aç kurdun koyunlara saldırdığını düşünün, işte bunlar; sürüye, mala, makam ve mansıba karşı hırslı olan insanın dinine vereceği zarardan daha çok zararlı değildir"²² "Her ümmetin bir fitnesi(deneme aracı) vardır. Benim ümmetimin fitnesi de maldır"²³.

Özetle, eleştiri konusu yapılan, mal ve servetin kendisi değil, insanın ona karşı takındığı tavrın niteliğidir. Vurgulanmak istenen, ferdin mal ve servete hâkim olup, mal ve servetin insana hâkim olmaması gerektiği temasıdır. Zira insan, kapitalizmde olduğu gibi sahip olduğu malın mutlak maliki değildir. Mutlak mülkiyet hakkı Allah'a aittir. Mülkiyet, izafi olarak insana aittir. **"Eğer tövbe edip (faizcilikten) vazgeçerseniz, sermayeniz sizindir. Böylece haksızlık etmezsiniz, haksızlığa da uğramasınız"** ²⁴

Bu düalist anlayışla Kur'an, gerçek mülkiyet hakkının Allah'a ait olduğunu ve insana ikinci derecede bir mülkiyet hakkının tanındığını dolayısıyla insanın sahip olduğu mal ve servetten büyüklük taslamaması gururlanmaması gerektiği düşüncesini yerleştirerek, bir denge kurmaya çalışmıştır.

I- "MAL"IN TANIMI VE ÇEŞİTLERİ

A- "Mal"ın Tanımı

"Mal" kavramının iyi anlaşılması için onun sözlük ve terim anlamlarının tahlil edilmesinde yarar vardır. Biz bu düşünceyle önce malın sözlük ve terim anlamları üzerinde duracağız.

1-Sözlük Anlamı

Türkçeye Arapçadan geçmiş olan "mal" kelimesi, "mâle-yemülu" fiilinden türemiş bir isimdir. Çoğulu "emvâl"dir.²⁵ Kelime olarak "mal", kişinin sahip olduğu her şey anlamındadır.

Türk Dil Kurumunun Türkçe sözlüğünde "mal" kelimesi için çeşitli tanım²⁶lar yapılmaktadır:

²¹ Tirmizi, Zühd 42.

²² Tirmizi, Zühd, 43; İbn Hanbel, III, 456, 460.

²³ Tirmizi, Zühd, 26; İbn Hanbel, IV, 160.

²⁴ Bakara, 2/279

²⁵ Halil b. Ahmed el-Ferâhidî, Ebû Abdurrahman, *Kitâbü'l-'Ayn*, "mvl" mad., Dârü İhyâi't-turâsî'l-'arabî, Beyrut 2001, s. 929; Mecdüddin Muhammed b.Ya'kub Fîrûzâbâdî, *Kâmûsu'l-muhîr*, Beyrut 1987, s.1368.

(İnsan), mal sevgisine aşırı derecede düşkündür¹⁵ şeklinde ifade etmiştir. Allah Resulü (s.a.v) de aynı konuya işaret ederek **"Âdemoğlunun iki vadi dolusu malı olsa üçüncüsünü ister, Âdemoğlunun karnını ancak toprak doldurur. Tövbe edenin tövbesini Allah kabul eder¹⁶** buyurmuş ve ayetle paralel bir yaklaşım sergilemiştir.

Hıristiyanlıkta ise; durum farklı olmuş ve Kur'ân'ın öngördüğü yaklaşımın dışında bir başka bakış açısı temel hareket noktası edinilmiştir. Zira Hıristiyanlıkta mal ve servet mutlak kötü olarak kabul edilmiştir. Bunu anlamak için elde mevcut İncil metnine göz atmak yeterli olacaktır. Zira İncil'de insanın servet ve mala karşı oldukça meşafeli durması gerektiği ile ilgili birçok pasaj bulunmaktadır¹⁷. Hıristiyanlığın kutsal kitabında kötülük, insanın servet ve malla olan olumsuz ilişkileri üzerine değil, mutlak anlamda servet ve mala atfedilmiştir. Başka bir ifadeyle, insanın servet ve malla olan ilişkisi ne düzeyde olursa olsun yine de servet ve mal sahibi olmak kötü olarak kabul edilmiştir¹⁸.

Ortaçağ sonrası dönemde Batıda egemen olan ve diğer bölge ve kültürlerle de etki eden kapitalist anlayışta ise sermaye birikimi ve kâr esas olduğundan, bu çerçevede her şey metalaştırılmış, mal adeta kutsanarak, serveti elde etmede mutlak hürriyet ilkesi getirilmiştir. Sermaye toplumsal sistemin bir unsuru iken, sistemin tümü haline gelmiştir¹⁹.

İslam dini ise fitrat dini olduğundan, insanda tabii olarak var olan mala karşı arzu içerisinde olma duygusunu ne köreltip yok etmeyi ve nede ona mutlak hürriyet tanımayı kabul etmiştir. Kur'ân'ın iyilik ve kötülüğü mal ve servetin doğasında aramak yerine, bireyin servetle olan ilişkisi boyutunda ele alması ve konuya bir izafilik kazandırması²⁰ bunun açık bir göstergesidir. Allah Resulün(s.a.v) şu hadisleri de bu görüşü destekler mahiyettedir. **"Dinara kul olana lanet olsun! Dirheme kul**

¹⁵ Âdiyât, 100/8.

¹⁶ Buhârî, Rikâk, 10; Müslim, Zekât, 116.

¹⁷ Markos, 10/23-28.

¹⁸ Demir, Şehmuz, "Kur'ân Bütünlüğü İçinde İnsanın Servet ve Mal Karşısındaki Konumu", *Ekev Akademi Dergisi*, yıl:6, sayı:10,s.148.

¹⁹ Çelik, Ömer, "İnsanın Modern Kimliği", *Bilgi ve Hikmet Dergisi*, İstanbul 1993/2, s.54-56.

²⁰ Aydın, Mustafa "Dinin Dünyevileşme Sorunu ve Protestanlık" *Bilgi ve Hikmet Dergisi*, İstanbul 1993/2, s.54-56.

olana lanet olsun!"²¹ "İki aç kurdun koyunlara saldırdığını düşünün, işte bunlar; sürüye, mala, makam ve mansıba karşı hırslı olan insanın dinine vereceği zarardan daha çok zararlı değildir"²² "Her ümmetin bir fitnesi(deneme aracı) vardır. Benim ümmetimin fitnesi de maldır"²³.

Özetle, eleştiri konusu yapılan, mal ve servetin kendisi değil, insanın ona karşı takındığı tavrın niteliğidir. Vurgulanmak istenen, ferdin mal ve servete hâkim olup, mal ve servetin insana hâkim olmaması gerektiği temasıdır. Zira insan, kapitalizmde olduğu gibi sahip olduğu malın mutlak maliki değildir. Mutlak mülkiyet hakkı Allah'a aittir. Mülkiyet, izafi olarak insana aittir. **" Eğer tövbe edip (faizcilikten) vazgeçerseniz, sermayeniz sizindir. Böylece haksızlık etmezsiniz, haksızlığa da uğramasınız"**²⁴

Bu düalist anlayışla Kur'an, gerçek mülkiyet hakkının Allah'a ait olduğunu ve insana ikinci derecede bir mülkiyet hakkının tanındığını dolayısıyla insanın sahip olduğu mal ve servetten büyüklük taslamaması gururlanmaması gerektiği düşüncesini yerleştirerek, bir denge kurmaya çalışmıştır.

I- "MAL"IN TANIMI VE ÇEŞİTLERİ

A- "Mal"ın Tanımı

"Mal" kavramının iyi anlaşılması için onun sözlük ve terim anlamlarının tahlil edilmesinde yarar vardır. Biz bu düşünceyle önce malın sözlük ve terim anlamları üzerinde duracağız.

1-Sözlük Anlamı

Türkçeye Arapçadan geçmiş olan "mal" kelimesi, "mâle-yemülu" fiilinden türemiş bir isimdir. Çoğulu "emvâl"dir.²⁵ Kelime olarak "mal", kişinin sahip olduğu her şey anlamındadır.

Türk Dil Kurumunun Türkçe sözlüğünde "mal" kelimesi için çeşitli tanım²⁶lar yapılmaktadır:

²¹ Tirmizi, Zühd 42.

²² Tirmizi, Zühd, 43; İbn Hanbel, III, 456, 460.

²³ Tirmizi, Zühd, 26; İbn Hanbel, IV, 160.

²⁴ Bakara, 2/279

²⁵ Halil b. Ahmed el-Ferâhidî, Ebû Abdurrahman, *Kitâbü'l-'Ayn*, "mvl" mad., Dârü İhyâi't-turâsi'l-'arabî, Beyrut 2001, s. 929; Mecdüddin Muhammed b.Ya'kub Fîrûzâbâdî, *Kâmûsu'l-muhît*, Beyrut 1987, s.1368.

a-Bir kimsenin veya bir tüzel kişinin mülkiyeti altında bulunan, taşınır veya taşınmaz varlıkların bütünü.

b-Birinin mülkiyeti altında bulunan büyük baş hayvanların bütünü

c-Alınıp satılabilen her türlü ticaret eşyası, tüccar malı, emtia,

Bunlarla beraber "mal" kelimesi çeşitli mecâzi anlamlarda da kullanılmıştır²⁷.

Ferit Develioğlu ise "malı", bir kimsenin tasarrufu altında bulunan değerli ve gerekli şey, varlık, servet, para, nakit, gelir, tüccar eşyası ve benzeri anlamlarda kullanılır. Develioğlu, ayrıca "malı", eroin, esrar ve benzeri uyuşturucu şeylerin ortak adı olarak da kullanır.²⁸ Bu tanımların her biri, diğerini tamamlamaktadır.

Bunlardan herhangi birini seçtiğiniz zaman tanımın bir tarafı eksik kalmaktadır ve bu eksiklik ancak diğer tanımlarla tamamlanmaktadır.

2-Terim Anlamı

Genel anlamı ile "mal", "insanın yaratılıştan ilgi duyduğu, tabiatıyla meylettığı ve ihtiyaç için biriktirdiği taşınır veya taşınmaz şeylerin tümü, anlamına gelmektedir.²⁹ Bazı âlimlere göre "mal" insanın doğal ya da göreceli, zorunlu veya lüks ihtiyaçlarından birini karşılayan her şeydir. Diğer bir kısım âlimlere göre ise "mal", insanın emeğinin mahsulü olan şeylerdir.³⁰ Buna göre diyebiliriz ki "mal" kavramı, insanın sahip olduğu her çeşit mülk, para, altın; gümüş, servet, meta, sermaye, zenginlik ve para değerinde kabul edilen şeylerin hepsini kapsamaktadır.

"Mal" hakkında yapılan bu ve benzeri tanımların tümü birbirlerine yakın ve birbirlerini tamamlar niteliktedir. "Mal"ın elde edilip biriktirmeye elverişli olması ve kendisinden yararlanmanın

²⁶ Hasan Eren ve diğerleri, *Türkçe Sözlük*, "mal" mad., Türk Dil Kurumu, İstanbul 1992, II, 982.

²⁷ Hasan Eren ve diğerleri, *Türkçe Sözlük*, "mal" mad., II, 982.

²⁸ Ferit Develioğlu, *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lügât*, "mal" mad., Aydın Kitapevi, Ankara 1993, s.577.

²⁹ Ali Haydar Efendi, *Dürrü'l-hükkâm şerhi mecelletî'l-ahkâm*, Âlem Matbaası, İstanbul 1314, Madde: 126.

³⁰ Murtaza Mutahharî, *İslâm İktisadının Felsefesi*, (trc. Kenan Çamurcu), İnsan Yayınları, İstanbul 1997, s.33.

mümkün ve caiz olması gerekir. Bu duruma göre, insan olarak kişinin dünya hayatında yeme, içme, giyme, barınma ve benzeri konularda yararlandığı her şey, "mal" olarak değerlendirilir. "Mal", mülkiyet hakkının ve servetin en önemli konularındandır.

Kelime olarak "mal" ve çoğulu "emvâl", Kur'an'da seksen altı yerde geçmektedir.³¹ Ayrıca Kur'an'da "mal" anlamında kullanılan başka kelimelerde vardır. Çalışmamızın ileriki safhalarında, "mal" anlamında kullanılan, onun eş anlamlısı olan ve ona yakın anlam ifade eden bu kelimeler hakkında da bilgi verilecektir.

B- "Mal"ın Çeşitleri

"Mal"ı farklı yönlerden çeşitli kısımlara ayırabiliriz. Biz, konuyu Kur'an açısından incelediğimizden, tefsir ilminin dışında kalan konulara fazla girmek istemiyoruz. Bu nedenle burada, "mal"ın taşınıp taşınmaması ile kamuya ve kişiye ait olması bakımından çeşitlerini kısaca açıklamaya çalışacağız.

1-Taşınır ve Taşınmaz Mallar.

a-Taşınır Mallar

Bir yerden başka herhangi bir yere taşınması mümkün olan mallara, taşınır veya menkul mallar denir. Nakit paralar, bir yerden başka bir yere taşınması mümkün olan her türlü ticaret eşyası, taşınır menkul mallar sınıfından sayılmaktadır.³²

b-Taşınmaz Mallar

Bir yerden başka bir yere nakledilmesi mümkün olmayan mallara ise, taşınmaz veya gayrimenkul mallar denilmektedir. Ev ve arazi, yerde sabit duran şeyler, taşınmaz mallardır. Bu gün için fabrika, dükkân, atölye imalathane vb. her türlü iş yeri de taşınmaz mallar sınıfından sayılmaktadır.³³

2- Kamu Malı ve Özel Mal

³¹ Bkz, Muhammed Fuâd Abdülbâki, *el-Mu'cemü'l-müfehres li elfâzi'l-Kur'ân'i-l-Kerim*, "mvl" mad. Dârü İhyâi't-türâsi'l-'arabi, Beyrut tsz, s. 682 vd.

³² Bu konuda geniş bilgi için bkz. Muhammed b. Ahmed b. Sehl es-Serahsî, *el-Mebsût*, Mısır 1331, XIV. 90.

³³ es-Serahsî, age, XIV. 90.

Aslında her türlü malın gerçek mülkiyeti, Allah'a aittir. Ancak biz burada malı, kamuya ve özele ait olma açısından değerlendireceğiz.

Kur'ân'ın çeşitli ayetlerinde, "Allah'ın malı," Allah'ın ve peygamberinin malı; "yetim malı, fakir ve yoksulların hakkı" ve benzeri ifadeler yer almaktadır. Bu durum, malın kamuya ait olmasının da kişiye özel olmasının da meşru olduğunu göstermektedir.

a- Kamu Malı

"Göklerde ve yerde olanlar Allah'ındır."³⁴

"Şüphesiz mescitler, Allah'ındır."³⁵

Bu ve benzeri ayetlerde, malın Allah'a aidiyeti haber verilmektedir. Herhangi bir malın Allah'a aidiyeti, o malın kamuya ait olması anlamına gelmektedir. Çünkü Allah, insanın muhtaç olduğu mal gibi şeylerden müstağnidir. İnsan, maldan yararlanmak onunla ihtiyaçlarını gidermek mecburiyetindedir. Allah ise, herhangi bir şeye ihtiyaç duymamaktadır. O, bu gibi sıfatlardan yücedir. Her şey Allah'a muhtaçtır. Fakat O, hiçbir şeye muhtaç değildir.³⁶ **"Şüphesiz insan çok hırslı ve sabırsız olarak yaratılmıştır. Kendisine kötülük dokunduğu zaman, sızlanır ve ona bir hayır dokunduğunda öc cimridir" (eli sıkıdır.)**³⁷ Bu ayette de belirtildiği gibi, insan kişisel olarak kendi özel malına daha çok düşkündür. Onun bu düşkünlüğünden meydana gelmesi muhtemel olan olumsuz davranışların önlenmesi için topluma ait olan malların korunması istikametinde müeyyidelerin konulması gerekmektedir.

b- Özel Mal

Mal sahibi olmaya mülkiyet denmektedir, insanlar doğuştan tabii olarak mal sahibi olma hakkına sahip bulunmaktadırlar. İslâm vahyi özel mülkiyet kurumunu köklü bir şekilde değiştirmemiştir.³⁸ Kur'ân-ı Kerim'de ki **"...Kendileri için hayvanlar yarattığımızı**

³⁴ Bakara, 2/284.

³⁵ Cin, 72/18.

³⁶ Bakara, 2/263, 267.

³⁷ Meâric, 70/19-21.

³⁸ Hacak, Hasan, "İslâm Hukuk Düşüncesinde Özel Mülkiyet Anlayışı", *M.Ü.İ.F Dergisi*, sayı: 29, s. 105.

görmezler mi? Onlara malik bulunuyorlar.³⁹ ve **"...anahtarlarına malik olduğunuz yerlerden..."**⁴⁰ ifadelerinde olduğu gibi bazı âyetlerde mülkiyet, lafzen insanlara izafe edildiği gibi bazı âyetlerde de fertlerin kazanç elde etmelerinden bahsedilmiştir⁴¹. Bir kısım âyetlerde ise mal sahiplerinin insan fertleri olduğunu ifade edecek şekilde insanlara izafe edilmiştir. **"...Mallarını infak edenler..."**⁴² **"...Mallarınızın sermayesi sizindir"**⁴³. Kur'ân'da özel mülkiyetin fitri bir durum ve mal sevgisinin insan açısından hayatın temel hazlarından biri olduğu belirtilmiş⁴⁴; bu hazzın kontrol altında tutulması gerekliliği ve iyi işlerde toplum menfaatini temin edecek şekilde kullanılması öngörülmüştür⁴⁵.

II- "MAL" İLE İLGİLİ KAVRAMLAR

Kur'ân'da, dolaylı da olsa "mal" anlamında kullanılan bazı kavramlar vardır. Bu kavramların bazıları üzerinde durmak istiyoruz.

A-Hayr

"Hayr" kelimesi, Kur'ân-ı Kerim'de başka anlamlarla birlikte "mal" anlamında da kullanılan veya dolaylı olarak "mal"a işaret eden kelimelerin başında gelmektedir. "Hayr" kelimesi, türevleriyle birlikte Kur'ân'da yüz doksan yedi yerde geçmektedir⁴⁶. **"Birinize ölüm geldiği zaman, eğer bir hayır (mal) bırakacaksa, anaya, babaya, yakınlara uygun bir biçimde vasiyet etmek, Allah'tan korkanlar üzerine bir borçtur"**⁴⁷. Bu ve benzeri âyetlerde (Bakara, 2/272, 273; Âdiyat, 100/6,8; En'âm: 6/16 v.d.) "hayr" kelimesi "mal" anlamında kullanılmaktadır⁴⁸.

³⁹ Yâsîn 36/71.

⁴⁰ Nûr, 24/61.

⁴¹ Bakara 2/267; Nisâ 4/32.

⁴² Bakara 2/274.

⁴³ Bakara 2/279.

⁴⁴ Âl-i İmrân, 3/15; İsrâ, 17/100.

⁴⁵ Bkz. Hacak, Hasan, "İslâm Hukuk Düşüncesinde Özel Mülkiyet Anlayışı", *M.Ü.İ.F. Dergisi*, sayı: 29, s.104.

⁴⁶ Muhammed b. Ebû Bekir er-Râzî, *Tefsîrû garîbi'l-Kur'ân'il-Azîm*, (thk. Hüseyin Elmali), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1997, s.205.

⁴⁷ Bakara 2/180.

⁴⁸ Turgay, Nurettin, *Kur'ân'da Mal Kavramı*, Fecr Yayınları, Ankara 2006, s.22.

B-Bidâa

"Bidâa" kelimesi de Kur'ân'da sermaye ve ticaret malı anlamında kullanılmaktadır⁴⁹. "...**Müjde! Müjde, işte bir oğlan!**" dedi. Onu alıp bir bidâa (ticaret malı olarak sakladılar..."⁵⁰ "...**Ey güçlü vezir! Bize ve ailemize darlık ve sıkıntı dokundu. Değersiz bir bidâa (sermaye) ile geldik...**"⁵¹.

Bu ayetlerin ilkinde "bidâa" kelimesi, bir çeşit mal olarak kabul edilen köle için, ikinci ayette ise, yine bir tür mal olan sermaye için kullanılmıştır.

C-Arad

"**Siz geçici dünya aradını (malını) istiyorsunuz. Allah ise, (sizin için) ahireti istiyor**"⁵².

"**Eğer bir arad (yakın bir dünya malı) ve kolay bir yolculuk olsaydı (sefere katılmayan münafıklarda) mutlaka sana uyarlardı**"⁵³.

Bu ayetlerden anlaşıldığı gibi, "arad" kelimesi Kur'ân'da sürekli olmayan, geçici mal anlamında kullanılmaktadır⁵⁴.

D-Hak

Kur'ân'da çok çeşitli anlamlarda kullanılan "hak" kelimesi, "mal" anlamında da kullanılmaktadır.⁵⁵ "**O halde sen, akrabaya, yoksula ve yolda kalmışa hakkını ver...**"⁵⁶ "**Onların mallarında, (yardım) isteyen ve (iffetinden dolayı istemediği için) mahrum kalan kimse için bir hak vardır.**"⁵⁷

Bu iki ayette geçen "hak" kelimesi, maldan bir pay ve hisse anlamını ifade etmektedir.

⁴⁹ Râğib el-İsfahâni, *Müfredâtü elfâzi'l-Kur'an* (thk. Safvân Adnan Dâvûdî), Dimeşk 1997, s.128.

⁵⁰ Yûsuf, 12/19.

⁵¹ Yûsuf, 12/88.

⁵² Enfâl, 8/67.

⁵³ Tevbe, 9/42.

⁵⁴ el-İsfahâni, *Müfredât*, s. 334.

⁵⁵ el-İsfahâni, *Müfredât*, s. 132.

⁵⁶ Rûm, 30/38.

⁵⁷ Zâriyât, 51/19.

E-Nimet

"Nimet" kelime olarak mal, servet, varlık, lütfedilen şey, refah, rahat, mutluluk, ihsan, rızık ve benzeri anlamlarda kullanılır.⁵⁸

Nimet kelimesi Kur'ân'da kırk yerde, türevleriyle birlikte ise doksan yedi yerde geçmektedir.⁵⁹

Nimet kelimesi Kur'ân'da "mal" anlamında kullanıldığı gibi "rahmet" ve "rızık" kelimelerine yakın bir mana da ifade etmektedir.⁶⁰

"Göklerde, yerde ne varsa hepsini Allah'ın sizin hizmetinize verdiğini ve açıkça yahut gizlice üzerinizdeki nimetlerini tamamladığını görmediniz mi?"⁶¹ Bu varlıklar, nimetler; insan kendisinden yararlandığı ölçüde, insan için mal ve mülk olma durumunda kabul edilebilmektedir.

F-Kenz

Arapça bir kelime olan "kenz," "keneze-yeknizü" fiilinden türemiş bir isim olup hazine, servet, yere gömülerek saklanan veya başka herhangi bir şekilde biriktirilen mal gibi anlamları ifade etmektedir.⁶²

Tanımından da anlaşıldığı gibi "kenz" kavramı, doğrudan mal ile ilgili bir kavramdır. Burada "kenz" kavramının "mal" anlamında kullanıldığına dair birkaç âyetin anlamı üzerinde durmak istiyorum: **(Ey Muhammed!) Belki de sen (Müşriklerin) "Ona bir hazine (kenz) indirilseydi veya beraberinde bir melek gelseydi ya!" demelerinden dolayı sana vahiy olunanlardan bir kısmını göz ardı edeceksin ve o yüzden göğsün daralacak. Fakat sen ancak bir uyarıcısın. Allah ise her şeye vekildir."⁶³ ;"Bizde Firavunun kavmini bahçelerden, pınar başlarından,**

⁵⁸ Muhammed b. Mükerrrem b. Manzûr, , *Lisânü'l-'Arab*, "neime"mad., Beyrut 1994, XII, 579.

⁵⁹ Bkz. Muhammed Fuâd Abdülbâki, *el-Mu'cemü'l-müfehres*, "neime"mad., İstanbul 1982, s.707.

⁶⁰ Dâmeğâni, Hüseyin b. Muhammed, *Kâmûsu'l-Kur'an (İslâhu'l-vücûh ve'n-nezâir fi'l-Kur'âni'l-Kerim)*, (thk. Abdülaziz Seyyid el-Ehl), Beyrut 1985, s.460-461.

⁶¹ Lokman, 31/20.

⁶² el-İsfahâni, *Müfredât*, s.444.

⁶³ Hûd, 11/12.

hazinelere (mal ve servetlerden) ve iyi bir konumdan çıkardık"⁶⁴.

Görüldüğü gibi bu ve benzeri ayetlerde "kenz" kelimesi, mal, hazine ve servet anlamlarında kullanılmaktadır.

G-Ganîmet (fey, enfâl)

Arapça bir kelime olan "ganîmet" "ğenime-yeğnemu" fiilinden türemiş bir isimdir. Çoğulu "ğenâim"dir. Kelime olarak, harpte düşmandan elde edilen mal anlamındadır⁶⁵. Çoğulu "enfâl" olan "nefel" ve "fey" kelimeleri de; ganîmet anlamındadır. Ancak "ganîmet" ile bu kelimelerin anlamlarının arasında bazı farklılıklar vardır. **"...Şunu bilin ki ganîmet olarak her ne ele geçirirseniz geçirin, bunun beşte biri, Allah'a, elçisine, yakınlarına, yetimlere, yoksullara ve yolcuya aittir. Allah ise her şeye gücü yetendir"**⁶⁶.

Görüldüğü gibi bu ayette, "ganîmet olarak her ne ele geçirirseniz geçirin, bunun beşte biri, Allah'a, elçisine, yakınlarına, yoksullara, yetimlere ve yolcuya aittir", ifadesi yer almaktadır. Bu ifade, "ganîmet" kelimesinin, ele geçirilen mal çeşitlerinin her türünü kapsadığını anlatmaktadır.

"...O halde elde ettiğiniz ganîmetlerden helâl ve temiz olanları yiyin ve içinizde Allah bilincini her zaman canlı tutun. Çünkü Allah çok bağışlayan, çok müşfik olandır"⁶⁷. Burada geçen, "elde ettiğiniz ganîmetlerden helâl ve temiz olanları yiyin" ifadesinde yer alan "ganîmet" kelimesi de yenilebilen her türlü rızık, mal varlığını haber vermektedir.

Çeşitli anlamlara gelmekle beraber mal anlamında da kullanılan "fey" kelimesi, Haşr suresinde peş peşe gelen iki ayette de aynı anlamda kullanılmaktadır.⁶⁸

H-Rızık

"Rızık" kelimesi Kur'ân'da, genel olarak yiyecek, özel olarak sabah akşam yemeği, nafaka, meyve, sevap, cennet, iyilik, tarla

⁶⁴ Şuâra 26/57,58.

⁶⁵ Muhammed b. Ebû Bekir er-Râzî, *Tefsîrû garîbi'l-Kur'ân'il-Azîm*, s.464.

⁶⁶ Enfâl 8/41.

⁶⁷ Enfâl 8/68,69.

⁶⁸ Haşr,59/6-7

ve hayvan sürüleri için kullanılmaktadır.⁶⁹ Bu anlamların çoğu, yine mal anlamındadır veya malla ilgili bulunmaktadır.

"Rızık" kelimesi, Kur'ân'da kırk iki, türevleriyle birlikte ise yüz yirmi üç yerde geçmektedir. Burada, "rızık" kelimesinin yer aldığı bu ayetlerden bazılarının anlamı üzerinde durmak istiyoruz:

De ki: "Allah'ın kulları için çıkardığı süsü ve güzel rızık kim haram etti? "De ki: O, dünya hayatında inananlarıdır, kıyamet günü de yalnız onlarıdır". İşte biz, bilen bir topluluk için ayetleri böyle açıklıyoruz"⁷⁰.

Ayette süsle beraber zikredilen "güzel rızık", daha çok yiyecek ve içecek anlamına gelmekle beraber, "mal" anlamında da değerlendirilmektedir.

"Allah, kullarından dilediğine rızık bol verir, dilediğine de kısar. Çünkü Allah her şeyi çok iyi bilendir"⁷¹.

Bu ve benzeri ayetlerde geçen "rızık" kelimesinden kast edilen yiyecek, içecek ve benzeri şeylerin tümü, "mal" kavramının anlam çerçevesi dâhilinde mütalâa edilmektedir.

Ayrıca ihsân (Bakara, 2/201); metâ (Kasas 28/60); kıyâm (Nisa, 4/5); menn (Kasas, 28/5, Sâd 38/36-39); tayyibât (Maide, 5/87); rahmet (Yûnus,10/12); maîset (Taha 20/124); ecr (Nisâ, 4/24) tavl (en-Nisa 4/25); ferîda (Bakara, 2/237); dûle (Haşr, 59/7); zînet (A'râf, 7/32); zuhrûf (İsrâ, 17/93); âcile (İsrâ, 17/18); âlâ (A'râf, 7/74); semer (Bakara, 2/22, Yâsîn, 36/35) vb. kelimeler de Kur'ân'da "mal" anlamında kullanılmaktadır.

III-KUR'ÂN AÇISINDAN MALIN ÖNEMİ, FAYDA VE ZARARLARI

A-Mal Edinme Duygusu

Mal edinme duygusu, insanla birlikte var olan bir olgudur. Kur'ân-ı Kerim bu olguyu; **"O (insan) mâl sevgisine aşırı derecede düşkündür"**. (Adiyât, 100/8) şeklinde tanımlamıştır. Bu duygu insan iradesinin dışında olan tabii bir şeydir. Yüce Allah'ın bu duyguyu insana vermesinin çeşitli hikmetleri vardır. Bir

⁶⁹ Dâmeğânî, *Kâmûsu'l-Kur'an*, s.203.

⁷⁰ A'râf, 7/32.

⁷¹ Ankebût, 29/62.

kere bu duygu insanda olmazsa, dünya hayatı durur. Nesiller devam etmez, dünya imar edilmez ve insanlık yok olup gider.

İnsanın mal edinmeye aşırı derecede istekli olması, onun dünyaya olan aşırı sevgi ve ilgisinden ve bunun ortaya çıkardığı ebedilik arzusundan kaynaklanmaktadır. Nitekim şu âyet bu hususa işaret etmektedir. **"Mal toplayan ve onu durmadan sayan, insanları arkadan çekiştiren, kaş göz işaretleriyle alay eden her kişinin vay haline! O, malının kendisini ebedileştirdiğini sanır"**. (Hümeze, 104/1-3).

Bu ayette haber verildiği gibi mal biriktirmek, onu Allah yolunda harcayıp infak etmekten kaçınmak, insanın dünyaya ve dünya malına aşırı bir şekilde bağlılığından ve ebedilik arzusundan kaynaklanmaktadır⁷².

Hz. Muhammed (s.a.v) de insanın yapısında bulunan mal edinme duygusunu ve bu konudaki doyumsuzluğunu, şu ifadelerle dile getirmiştir.

"Âdemoğlunun iki vadi dolusu malı olsa, üçüncü bir vadi ister. İnsanın karnını ancak toprak doyurur. Sonra Allah tövbe edeni bağışlar"⁷³.

"Koyun sürüsüne dalan iki aç kurdun verdiği zarar insanın mal ve şeref hususundaki hırsının dine verdiği zarar kadar değildir"⁷⁴.

Kur'ân'ın mal ile ilgili açıklamalarını incelediğimiz zaman mal varlığının, hiçbir zaman Allah tarafından aşağılanmadığını görmekteyiz. Bu noktada önemli olan husus, insanda mevcut olan bu duyguyu dengelemek, insanı aşırıya gitmekten ve gayesinin dışına çıkmaktan alıkoymaktır.

B-"Mal"ın Gerekliliği

İnsanın anatomik yapısı, ancak yemek ve içmek suretiyle gidasını alıp hayatını sürdürebilmektedir. Bunun dışında insan hayatının devamı, mümkün değildir. İnsanoğlunun yaşaması, hayatını ve neslini devam ettirebilmesi için, yerin, havanın ve suyun nimetlerinden yararlanması gerekir.

⁷² Hayati Aydın, *Kur'ân'da İnsan Psikolojisi*, Timaş Yayınları, İstanbul 1999, s.82 vd.

⁷³ Müslim, Zekât 116, 119.

⁷⁴ Tirmizi, Zühd 30; İbn Hanel, III, 456, 460.

"Biz onları yemek yemez bir beden yapısında yaratmadık. Onlar ölümsüz de değildir."(Enbiyâ 21/8).

Yüce Allah'ın bu ayette haber verdiği gibi insan, ölümsüz değildir. Onun hayatını devam ettirebilmesi için, gerekli olan mali elde etmesi ve beslenip gıdasını alması gerekir; aksi takdirde, hastalanır ve ölür.

Mal elde etme duygusu ile yaratılmış bulunan insanın, kendi asli ihtiyaçlarını temin edecek ölçüde çalışıp mal kazanması, Allah'ın emri olup dini ve tabii bir yükümlülüktür. Çünkü insanın biyolojik varlığını sürdürebilmesi, ancak mal ile mümkün olabilmektedir.

Toplumların siyasi, sosyal ve kültürel yapıları, iktisadi yapılarına göre şekillenir⁷⁵. Çünkü malı olan, ekonomik durumu düzgün giden insanlar, kültürel ve sosyal etkinliklere ağırlık verebilme imkânlarına sahip olurlar. Bu durum, onların siyasi güçlerini artırır ve dünya milletleri arasında varlık göstermelerinde de rol oynar. Ekonomileri kötü olan toplumlar ise, diğer toplumlar arasında bu ve benzeri konularda geri kalmaya mahkûm olurlar.

Hindistan'ın yirminci yüzyıldaki liderlerinden Pandit Javaharlal Nehru (ö. 1964), malın sosyal hayatta insanlar için ne derece önemli ve gerekli olduğu hususunda şu ifadelere yer vermektedir. "Bir millet, ekonomik sıçramayı gerçekleştirdiği takdirde bağımsızdır... Kime muhtaçsan, onun esirisin; kime ihtiyacın yoksa onun eşitisin ve kime iyilik ediyorsan, onun üzerinde buyruk sahibisin"⁷⁶.

Bu gün Müslümanların diğer milletler arasında geride bulunmaktan kurtularak daha iyi bir yere gelebilmeleri için, çeşitli sosyal ve kültürel alanların yanında, özellikle fen, bilim ve teknik alanlarında da çok çalışmaları ve bu alanlarda ileri bir düzeye gelmeleri icap etmektedir. Haliyle bunun için, maddi imkânlarla çok ihtiyaç vardır.

C- Malın Faydaları

İnsan hayatının devamı için gerekli olan ve insanın doğuştan son derece ilgi duyduğu mal, yerinde kullanılırsa, oldukça yararlı

⁷⁵ W.W. Rastov, *İktisadi Gelişmenin Merhaleleri* (trc. Erol Güngör) Ötüken Yayınları, İstanbul 1999, s.189.

⁷⁶ Murtaza Mutahharî, *İslâm İktisadının Felsefesi*, s.12.

ve faydalı olur. Çünkü malın aile hayatı, sağlık, eğitim, psikoloji, sosyoloji felsefe ile ilgisi bulunmaktadır. Mal insan hayatının maddi ve manevi her yönü ile direk temas halindedir. Ayrıca mal, kötü emeller için ne kadar çok kullanılırsa, o derece zararlı olur. Dolayısıyla insana bu kadar yakın olan mal, söz gibidir. İyiliğe kullanılırsa iyi, kötülüğe kullanılırsa kötü olarak yorumlanır. Bu nedenle Yüce Allah, malı iyi yolda kullanmayı övmekte, kötü yolda kullanmayı ise yermektedir.

Çeşitli ayetlerde, malın olumlu yönlerine işaret edilmektedir. Burada, malın olumlu yönü hakkında bilgi veren ayetlerden bazılarının anlamı üzerinde duracağız.

"Mallar ve evlatlar, dünya hayatının süsüdür. Baki kalacak salih ameller ise, Rabbi'nin katında, sevap olarak da ümit olarak da daha hayırlıdır"⁷⁷.

Bu ayette, mal ile evladın dünya hayatında insan için meşru eğlence vasıtası olan bir süs olduğu haber verilmektedir. Mal, insan için maddi bir güç ve dayanaktır. Bu ayette mal ile beraber zikredilen evlat, somut bir mal olmazsa da insan için bir güç ve güven kaynağıdır. Evlatların da mal gibi insana yarar sağlayan özellikleri vardır. Bu nedenle Yüce Allah, bu ayette mal ile evladı beraber zikretmektedir. Bu durum mal varlığının dünya hayatındaki olumlu yönünü göstermektedir. İnsanın, genel olarak mal ve evlatları dünya hayatında birer süs olarak kabul edip onlardan yararlanması gerekir. Onun için Hz. Muhammed (s.a.v), **"İyi mal, iyi insan için ne güzeldir!"** buyurmuştur⁷⁸.

"Dünya hayatının azizliği mal ile ahiret hayatının azizliği ise salih amel iledir"⁷⁹. Hz. Ömer'in bu açıklamasına göre insan, dünya hayatında mal ile ahiret hayatında ise, dünyada işlediği salih amel ile rahat eder. Mal, hayırlı işlerde kullanılırsa, salih ameller kategorisine girer. Dolayısıyla mal, hem dünya hem ahiret hayatı için rahat etmeye vesile olur. Dolayısıyla malın, insana dünyada da ahirette de faydası dokunmaktadır.

⁷⁷ Kehf, 18/-6

⁷⁸ İbn Hanbel, V, 197, 202.

⁷⁹ Ebü'l-Fazl Şahbeddîn Ahmed b. Hacer el-Aslanî, *Mün-ebihât: Dönüş Gününe Hazırlanmış Üzere Tenbihler* (trc. Celal Yıldırım), Bahar Yayınevi, İstanbul 1977, s.9.

Kur'ân'da insan hizmetine sunulan nimetler sayıldıktan sonra çoğu yerde "**şükredesiniz diye**" ifadesiyle anlatıma son verilir⁸⁰. Bu da nimetlerin insana verilmesinden gayenin, salt dünyevi mana da bir faydalandırma değil, ferdin nimetleri görüp istifade etmesi, istifade ederken de bu nimetlerin yaratıcısını düşünüp şükretmesi ve Allah'a daha fazla yönelip yaklaşması hedefinin olduğunu göstermektedir.

Kur'ân, zenginlik ve servetin bir felaket aracı haline gelmemesi için sürekli uyarıda bulunur. Bunun en çarpıcı örneğini Karun kıssasında bulmak mümkündür. Burada, Karun'un, inanan bir insan iken servetin onu ne derece azdırıp şımarttığı çarpıcı bir tarzda anlatılır: "**Karun Musa'nın kavminden idi de, onlara karşı azgınlık etmişti. Biz ona öyle hazineler vermiştik ki, anahtarlarını güçlü, kuvvetli bir topluluk zor taşırdı Kavmi ona demişti ki: şımarma! Bil ki Allah şımarıkları sevmez... Karun; "Bu servet ancak bende mevcut bir ilimden ötürü bana verilmiştir". Demişti".**(Kasas, 28/76-78).

Bu tür örnekler, bizi mal ve servetin saptırmada ana unsur olduğu düşüncesine götürmemelidir. Servet, ilahi yoldan sapmanın temel unsuru olsaydı, Hz. Süleyman, Hz. Ebubekir, Hz. Osman gibi İslamı en güzel şekilde hayatlarına yansıtmış olan insanların da zenginlikleriyle sapmış olmaları gerekirdi. Bu da servetin Yüce Allah'ın öngördüğü çerçeve dâhilinde⁸¹ kullanılması halinde güzel ve faydalı bir araç olduğunu gösterir.

D- Malın Zararları

Mal elde etme istikametinde gösterilen aşırı hırs, kardeşi kardeşe düşman hale ettirmekte, insanlar arasında güven ve itimadı sarsmakta toplumun birlik ve beraberliğine bir nevi dinamit koymaktadır.

Burada söz konusu olan hırs, olumsuz ve zararlı olan hırs çeşididir. Bu konu ile ilgili olan bir ayetin meali şöyledir.

"Doğrusu, onların (Yahudilerin) hayata diğer insanlardan hatta müşriklerden bile daha düşkün (daha hırslı) olduklarını görürsün. Her biri, ömrünün bin yıl olmasını ister. Oysa uzun ömürlü olması, onu azaptan

⁸⁰ Bkz. Bakara, 2/172; Nahl, 16/114; Mü'minûn, 23/78.

⁸¹ Demir, Şehmuz, agm, *Ekev Akademi Dergisi*, yıl:6, sayı:10,s.150.

uzaklaştırmaz. Allah onların yaptıklarını görür.(Bakara, 2/96).

Hz. Muhammed (s.a.v)de çeşitli vesilelerle bu tür hırs duygularına işaret etmiştir. Onun bu konuda söylediği bazı hadisler şöyledir: **Koyun sürüsüne dalan iki aç kurdun verdiği zarar, insanın mal ve şeref hususundaki hırsının dine verdiği zarar kadar değildir". Âdemoğlu ihtiyarladıkça onda iki şey gençleşir: mala karşı⁸² hırs ve hayata karşı hırs"⁸³.**

Ayrıca kötü düşünce sahibi olan kişiler, mal sahibi olduğu zaman, ellerindeki mal ve imkânları zararlı yollarda kullanmaktadırlar. Bazen de mal, zayıf iradeli insanları yoldan çıkarmakta, onların şımararak ellerindeki maddi imkânları bu şekilde kötü yolda kullanmalarına sebep olmaktadır. Onun için Yüce Allah, malın zararlı ve olumsuz yönüne işarette bulunurken, insanın, zenginliği neticesinde şımarıp azdığını haber vermektedir.

"Hayır, doğrusu insan, kendini zengin gördüğü için azar". (Alak, 96/67). "Bilin ki mallarınız ve çocuklarınız birer fitnedir..."(Enfâl 8/28; Teğâbün, 64/15) Görüldüğü üzere mealini verdiğimiz son ayette mal ile evladın, insanlar için birer fitne olduğu haber verilmektedir. Bu ayette fitne imtihan vesilesi anlamında kullanılmaktadır⁸⁴.

Aslında insanlar ahlâki yönden çöküntüye düşmeden, sosyal adalet ölçüleri dâhilinde hareket etseler, mal varlıkları onları şımartmazsa, onların zenginlikleri onların aleyhine değil, lehlerine işler.

"Biz bir memleketi helâk etmek istediğimizde, onun refah içinde yaşayan şımarık önde gelenlerine (mütreflerine) itaati emrederiz de onlar orada kötülük işlerler. Böylece o memleket hakkındaki hükmümüz gerçekleşir de oranın altını üstüne getiririz"⁸⁵.

Bu ayette verilen mesajlara göre, toplumdaki zenginler hadlerini aşarak şımarınca, azgınlık ve taşkınlık yaparlar. Onların

⁸² Tirmizî, Zühd, 30.

⁸³ Müslim, Zekât, 115.

⁸⁴ Burada geçen "fitne" kelimesinin anlamı ile ilgili geniş bilgi için bkz. Keskin, Hasan, *Kur'an'da Fitne Kavramı*, İstanbul 2003, s. 51-53.

⁸⁵ İsrâ, 17/16.

bu türlü ahlak dışı davranışları, toplumun çöküşüne sebep olmaktadır.

E- Malın Korunması

Yüce Allah kendisine ait olan mal ve nimetlerden bir kısmını belli şartlarda, müslim-gayri müslim ayırımı yapmaksızın insanlara emanet olarak verip, onlardan belirli şeyleri, istediği şekilde yerine getirmelerini talep eder⁸⁶. Bu verilenlerden de sorumlu tutulacaklarını sık tekrarlar.

Anlaşılabileceği üzere fert, sorumlu tutulacağı, hesaba çekileceği ve dolayısıyla servetinde sınırsız bir tasarruf serbestisine sahip olmadığı düşüncesini zihninde devamlı canlı tutmalıdır. Bu düşünce, onun sadece kendi menfaatlerini düşünmeye sevk eden egoist yaklaşımlardan kurtulmasına ve toplumun menfaatlerini de göz önünde bulundurmasına neden olacaktır.

İlk peygamberden son peygambere kadar bütün peygamberlerin ve Allah'ın peygamberleri vasıtasıyla insanlığın huzur, saadet ve mutluluğu için gönderdiği bütün mukaddes kitapların ana gaye ve hedeflerini beş madde halinde özetleyebiliriz.

- a) Malı korumak.
- b) Canı korumak.
- c) Dini (inancı) korumak.
- d) Nesli korumak.
- e) Akli korumak⁸⁷.

Bunlar insanların tabii haklarıdır. İnsanlar, bu hakların korunması hususunda eşittirler; hiç kimsenin kimseden farkı veya üstünlüğü yoktur. Görüldüğü gibi insanların mallarının korunması bu önemli hususlardan biridir.

Yüce Allah, başkalarının mallarına, rızalarının dışında dokunmamayı emretmektedir ve başkalarının mallarını, rızalarının

⁸⁶ Şeker, Mehmet, *İslam'da Sosyal Dayanışma Müesseseleri*, Ankara 1987, s.40-41.

⁸⁷ Baktır, Mustafa, *İslam Hukukunda Zaruret Hali*, Ankara 1981 s.177 vd.

dışında alıp çalmaya şiddetli müeyyidelerin uygulanmasını emretmektedir⁸⁸.

Hız. Muhammed (s.a.v) bir hadiste "**Malı uğrunda öldürülen şehittir; dini uğrunda öldürülen şehittir; kanı uğrunda öldürülen şehittir ve namusu uğruna öldürülen şehittir**"⁸⁹ buyurarak malın kutsal değerler arasındaki yerini anlatmıştır. Bu hadiste sayılan mal, can, din ve namus gibi değerler, insanın veya inanmasının tüm insanların kutsal kabul ettikleri tabii hakları ve korunması gerekli olan kutsal değerleridir.

Sonuç itibariyle, Kur'ân, mala karşı olumsuz bir tavır almamakta ve onun aleyhinde bir hüküm, bir ifade kullanmamaktadır. Kur'ân, genel olarak insanın helal yoldan ve mülk edinmesine olumlu bakmaktadır. Çünkü mal, dünya ve ahiret hayatının, huzur ve saadetinin kazanılması için gerekli olan bir vasıta. Kur'ân'ın mal hakkında gerçekleştirmek istediği şey, birey ve toplum olarak insanların ekonomik bakımdan kendilerine yeterli olmalarını ve bunun neticesinde de mutlu olmalarını sağlamaktadır. Görüldüğü gibi, malla ilgili olarak iyilik ya da kötülük bizzat maldan değil, ona karşı takınılan tavrıdan kaynaklanmaktadır. Şükrü yapılan az mal, şükrü yapılmayan çok maldan daha hayırlıdır. Ya da değişik bir anlatımla, mal ile insan ilişkisi, denizle vapur ilişkisi gibidir. Vapur denizden su almadıkça, deniz sayesinde yüzer ve hedefine ulaşır. Su almaya başlarsa, batır. İnsan da malı bir gaye için bir vasıta olarak kullanırsa, mal güzel bir vasıta. Ancak mal gaye haline gelir ve insanın emeli olursa, âdeta vapurun içine dolan su gibi, insanın gönlünü doldurur ve insanın manen helâk olması sonucunu verir.

⁸⁸ Mâide 5/38, 39.

⁸⁹ Buhârî, Mezâlim 71,72; Tirmizî, Niyet, 22.